

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและอุปสรรคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนมากขึ้น สำหรับวิธีการวิจัยได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณโดยการแจกแบบสอบถาม (Survey Research) ในประเด็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สรุปตามประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ สภาพปัจจุบันและอุปสรรคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาพปัจจุบันและอุปสรรคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

ด้านการปกครอง มีวัฒนธรรมการปกครองแบบยึดหยุ่นผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างผู้ปกครอง ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสกับผู้ถูกปกครอง ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ศิษย์วัด ผู้ที่มีส่วนได้เสียกับกิจกรรมของวัด เป็นต้น โดยมีการยึดหลักพระธรรมวินัยและกฎหมาย ระบียบ การปกครองคณะสงฆ์มาบังคับใช้ในงานปกครองวัดให้มีความสงบเรียบร้อย ลักษณะการปกครองที่เป็นวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นการปกครองแบบเบ็ดเสร็จโดยเจ้าอาวาส หรือ คณะกรรมการของวัดที่มีบทบาท และบางวัดคณะกรรมการวัดมีบทบาทในการปกครองวัดมากกว่าเจ้าอาวาส การปกครองของเจ้าอาวาสยึดหลักความเมตตาธรรม เน้นการสงเคราะห์ ส่งเสริมให้พระภิกษุและประชาชนในการปกครองให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อีกทั้งเจ้าอาวาสได้รับการศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องในลักษณะของการอบรมหลักสูตรระยะสั้น นำความรู้มาพัฒนางานปกครองของวัดมีการแบ่งงานกันชัดเจน

ด้านการเผยแผ่ มีการจัดให้มีการแสดงธรรมเทศนาภายในวัดในช่วงเข้าพรรษา ออกพรรษาและงานบุญประเพณีสำคัญตามท้องถิ่น เช่น งานบวชนาค งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ รวมถึงงานอวมงคลต่าง ๆ เป็นต้น การเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในลักษณะของการแสดงพระธรรมเทศนามีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรม เป็นการเทศาภิบาลสำนวนภาคกลางยังคงได้รับความนิยมจากประชาชนในท้องถิ่น สำหรับการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรออกเผยแผ่ธรรม อบรมศีลธรรม แก่ครูและนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ ยังคงมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่เกิดการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับวัด และจัดให้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกับองค์กรหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชน มีกิจกรรมสำคัญได้แก่ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การจัดห้องสมุดบริการแก่ประชาชนโดยนำหนังสือธรรมะและหนังสืออื่น ๆ มาบริการประชาชนยังมีจำนวนน้อย สำหรับบรรยากาศการใช้บริการโดยเฉพาะการอ่านหนังสือธรรมะ การมีหนังสือ มีคอมพิวเตอร์ไว้สำหรับค้นคว้าข้อมูล การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ภายในวัดที่สนับสนุนการเรียนรู้วัฒนธรรมชาวพุทธและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมากมีจำนวนน้อย แต่เน้นการจัดให้มีการอบรมวิปัสสนาหรือการสนทนาธรรมจะมีจำนวนมาก

ด้านสาธารณูปการ วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่มีการจัดการวัด ด้านสาธารณูปการ สิ่งปลูกสร้าง กุฏิ ศาลา โบสถ์ เป็นต้น คงสภาพเดิมไว้เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ รวมถึงการจัดทำป้ายแสดงเขตพื้นที่วัด ลักษณะเด่นของวัดด้านสาธารณูปการอีกประการหนึ่งของวัดคือการจัดบริเวณวัดให้สะอาด มีการปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น เพื่อสร้างความร่มรื่นสำหรับให้ประชาชนทั่วไปมีการสร้างสถานที่จอดรถไว้รองรับการท่องเที่ยว พร้อมจัดทำป้ายบอกความสำคัญของอาคารสถานที่ภายในวัด มีป้ายแสดงคติธรรม ป้ายแสดงข้อมูล สารสนเทศที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์ชื่อของหน่วยงานที่สนับสนุนการท่องเที่ยวของวัดสำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการจัดทำกำแพงวัด ถนนและทางเท้าภายในวัด ให้สะดวกต่อการสัญจรไปมาของผู้ที่เข้ามาเที่ยวชมวัด รวมถึงการจัดห้องสุขาสาธารณะที่มีความสะอาดเพียงพอต่อการรองรับประชาชนที่เข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด โดยเฉพาะห้องสุขาขนาดใหญ่ที่มีการแบ่งเป็นห้องชาย ห้องหญิง ชัดเจนควบคู่กับห้องสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการอันเป็นอารยสถาปัตย์ ซึ่งรองรับการท่องเที่ยวในระดับสากล

ด้านการศาสนศึกษา มีวัฒนธรรมส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด โดยวัดใหญ่ ๆ จะจัดสร้างอาคารเรียนให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรในช่วงเข้าพรรษา สำหรับนอกพรรษการจัดให้มีการศึกษาแผนกบาลีอย่างต่อเนื่อง รวมถึงแผนกสามัญ การศึกษาสามัญของพระภิกษุสามเณรยังคงมีจำนวนมากและมีผู้จบการศึกษาจำนวนมากทุกปี มีการจัดพระภิกษุภายในวัดทำหน้าที่เป็นครูสอนธรรมและบาลีให้แก่พระภิกษุสามเณรรวมถึงการสอนหลักธรรมแก่ประชาชนทั่วไป ได้แก่ การเทศนาในวันสำคัญ การออกเผยแผ่อบรมธรรมแก่ประชาชน การอบรมวิปัสสนา การบวชเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น นอกจากนี้วัฒนธรรมด้านศาสนศึกษาของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน จัดให้มีการอบรม ตารางการอบรม ปฏิทินการศึกษา เป็นไปอย่างมี

ระอยู่ในระดับที่ดี และจัดอาคารสถานที่ส่งเสริมการศึกษา เช่น ป้ายแสดงพุทธประวัติ ป้ายแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาคารสถานที่เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อาคารรองรับการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญเป็นต้น

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีวัฒนธรรมการสร้างโรงเรียนไว้ภายในวัด เพื่อให้โรงเรียนได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับทางวัด และจัดให้มีการเรียนวิชาทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนรวมถึงการจัดให้มีการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ สนับสนุนให้ประชาชนได้เข้ามาเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหากผลการศึกษาของเยาวชนหรือพุทธศาสนิกชนมีผลการเรียนดี เจ้าอาวาสจะส่งเสริมการเรียนโดยการมอบทุนการศึกษา การสงเคราะห์ทางการศึกษาเช่นการมอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์ทางการศึกษาแก่ภิกษุ สามเณร ศิษย์วัด และประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ทางการศึกษา วัดที่พัฒนาแล้วและได้รับการสนับสนุนจากประชาชนจะนิยมจัดงานมอบทุนทางการศึกษาแก่ประชาชนในโอกาสต่าง ๆ และวัฒนธรรมทางการศึกษาที่สะท้อนความผูกพันระหว่างวัดกับโรงเรียนยังสามารถพบเห็นได้ในวัดเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวัดจะจัดตั้งโรงเรียนภายในวัดให้ประชาชนส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนวัด ในลักษณะของการสงเคราะห์ชุมชนทางการศึกษา รวมไปถึงการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ แผนกธรรม บาลี เปิดโอกาสให้ประชาชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้ส่งบุตรหลานเข้ามาบวชเรียน ทำให้มีโอกาสทางการศึกษา และช่วยลดภาระด้านค่าครองชีพ ด้านทุนการศึกษาของบุตรหลานในแต่ละปีการศึกษาได้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังสร้างพื้นฐานการศึกษาให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสที่เข้ามาบวชเรียนได้ศึกษาในระดับอุดมศึกษาสูงสุดเป็นจำนวนมาก

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีวัฒนธรรมด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีลักษณะของการใช้หลักธรรมสงเคราะห์ประชาชน เช่นการแนะนำให้ประชาชนพระภิกษุสามเณรได้ปฏิบัติตนให้เหมาะสมต่อการดูแลสุขภาพงดเว้นสิ่งของมีเมาที่เป็นอบายมุข การจัดงานภายในวัดหรือนอกบริเวณวัด สำหรับวัดที่มีพื้นที่มากพอจะแบ่งที่ดินให้หน่วยงานราชการเข้ามาใช้ประโยชน์ เช่น สร้างศูนย์สาธารณสุขบริการประชาชน การเปิดพื้นที่ว่างเปล่าให้ประชาชนได้เข้ามาทำประโยชน์ในที่ดินของวัด เป็นต้น การสงเคราะห์ประชาชนผู้ประสบความเดือดร้อนและผู้เดินทางมาพึ่งพาวัดจะจัดสถานที่ให้ได้พึ่งพิงในระยะสั้น เป็นการจัดสถานที่ให้ประชาชนได้เข้าพักพิง เช่น ศาลาการเปรียญรองรับประชาชนที่ได้รับภัยพิบัติต่างๆ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย เป็นต้น ได้เข้ามาพักพิงในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาพปัจจุบันและอุปสรรคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการตอบแบบสอบถาม

สภาพปัจจุบันในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการศึกษา

สงเคราะห์ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘ รองลงมาคือ ด้านการปกครอง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ น้อยที่สุดคือ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๓

ด้านการปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ อบรมศิลาจารวัตรของพระภิกษุสามเณร - ศิษย์วัด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๒ รองลงมาคือ ความมีระเบียบปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร - ศิษย์วัด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๙ น้อยที่สุดคือ จัดทำสมุดเยี่ยม สมุดบันทึกประวัติวัด กิจกรรมสำคัญของวัด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗

ด้านการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และแผนกบาลี ของพระภิกษุสามเณรในวัด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕ รองลงมาคือ อบรมพระธรรมวินัย ของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเสมอ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ น้อยที่สุดคือ จัดพระภิกษุภายในวัดทำหน้าที่เป็นครูสอนธรรมบาลี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๖

ด้านการเผยแผ่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๖ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญอื่น ๆ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๖ รองลงมาคือ จัดให้การแสดงธรรมเทศนาภายในวัดของพระภิกษุในช่วงเข้าพรรษา - ออกพรรษา ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๔ น้อยที่สุดคือ จัดให้มีหนังสือ คอมพิวเตอร์ ไว้สำหรับค้นคว้าข้อมูลอย่างเพียงพอ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๘

ด้านการสาธารณูปการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๙ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีป้ายแสดงคติธรรม พุทธภาษิต - ป้ายข้อมูลสารสนเทศ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๐ รองลงมาคือ กำแพงวัด ถนนและทางเท้าภายในวัดสะดวกต่อการสัญจรไปมา ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๓ น้อยที่สุดคือ ห้องสุขาสาธารณะมีความสะอาดและเพียงพอ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๒

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๖ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญอื่น ๆ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๖ รองลงมาคือ จัดให้การแสดงธรรมเทศนาภายในวัดของพระภิกษุในช่วงเข้าพรรษา - ออกพรรษา ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๔ น้อยที่สุดคือ จัดให้มีหนังสือ คอมพิวเตอร์ ไว้สำหรับค้นคว้าข้อมูลอย่างเพียงพอ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๘

ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๓ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ใช้หลักธรรมสงเคราะห์ทางด้านสุขภาพอนามัย แก่ ภิกษุ สามเณร ศิษย์วัด ประชาชน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๙ รองลงมาคือ สงเคราะห์แก่ผู้เดินทางที่มาพึ่งพาวัด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ น้อยที่สุดคือ จัดให้มีสงเคราะห์ทางด้านกฎหมายแก่ ภิกษุ สามเณร ศิษย์วัด ประชาชน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๓๕

๕.๑.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดี

รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของวัดมีรูปแบบหลายประเภทด้วยกัน ในแต่ละรูปแบบของการพัฒนาวัด เมื่อนำมาเปรียบเทียบมีทั้งเหมือนและแตกต่างกันออกไป เช่น รูปแบบการพัฒนาวัดทางด้านการสาธารณูปการ ได้แบ่งออกเป็น รูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์รูปแบบการพัฒนาวัดทางด้านการสาธารณูปการ มีป้ายแสดงคติธรรม พุทธภาษิต- ป้ายข้อมูลสารสนเทศ ที่เป็นวัฒนธรรมพุทธอันเป็นนามธรรม และรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายป้ายแสดงคติธรรม พุทธภาษิต - ป้ายข้อมูลสารสนเทศ เป็นต้น

หลักการสำคัญของการบริหารจัดการพัฒนาวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการบริหารจัดการวัดเชิงวัฒนธรรมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยคำนึงถึงองค์ประกอบตามโครงสร้างวัฒนธรรมวัด ประกอบด้วย ที่อยู่ของพระ (นักบวช) ผู้ประพาศิพพรหมจรรย์ เป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชน มี ๓ เขต คือ เขตพุทธาวาสเขตธรรมมาวาส และเขตสังฆาวาส วัด หมายถึง พุทธสถาน ตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่างๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัย ศึกษาปฏิบัติธรรมพระธรรมวินัย ประกอบศาสนกิจและเป็นแม่พุทธธรรมของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป นอกจากนี้วัดนั้นเป็นศูนย์กลางของบริการทางการศึกษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมต่อสังคมอีกด้วย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่องเป็นการจัดกิจกรรมของวัดเชิงวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพียงอย่างเดียวยังไม่สามารถพัฒนาวัดได้สมบูรณ์ครบถ้วน การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ดังนี้ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การเผยแผ่ ๔) การสาธารณูปการ ๕) การศึกษาสงเคราะห์ ๖) การสาธารณสงเคราะห์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่องเจ้าอาวาสต้องปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เชิงวัฒนธรรมพุทธของวัดเพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง และเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ โดยเน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานในกิจการต่างๆ ของพระพุทธศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์ โดยกระบวนการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง สังการและควบคุมกิจกรรมของสมาชิกในองค์การรูปนัย เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำให้เป้าหมายและจุดมุ่งหมายของสถาบันประสบผลสำเร็จ นำไปสู่กระบวนการของการทำกิจการที่มีการวางแผน (Planning) การอำนวยการ (Directing) และความร่วมมือ

(Coordinating) โดยเฉพาะกิจกรรมด้านวัฒนธรรมพุทธภาคกลาง เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งมีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ให้สอดคล้องกับการกิจของคณะสงฆ์

๕.๑.๓ นำเสนอรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านการปกครอง เจ้าอาวาสมีการนำหลักพระธรรมวินัยมาอบรมสั่งสอนพระลูกวัดซึ่งเป็นพระใหม่ควบคู่กับหลักกฎหมาย กฎหมายคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม บุรณการกับหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักพรหมวิหาร ๔ หลักทศ ๖ เป็นต้น มาใช้กับพระลูกวัดและพุทธศาสนิกชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของวัด เพื่อให้การบริหารกิจการของคณะสงฆ์ดำเนินการไปด้วยดี ลดความขัดแย้ง สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เปิดโอกาสให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานปกครองของวัด เช่น จัดแบ่งหน้าที่ภายในวัดกำหนดภาระรับผิดชอบ ตามวันเวลาที่พระลูกวัดสามารถช่วยเหลือกิจการของคณะสงฆ์ในวัดได้ จัดทำป้ายระบุวันเวลาการทำกิจกรรมในวัด เป็นต้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์แบบเปิดโอกาสให้พระลูกวัดได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานปกครอง ช่วยให้กิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองดำเนินการเป็นไปด้วยดีก่อให้เกิดความรู้สึที่ดีแก่พระลูกวัด ไม่รู้สึกถูกบังคับควบคุมพฤติกรรม แต่เข้าใจเหตุผลที่เจ้าอาวาสดำเนินการอยู่เพื่อให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงพุทธศาสนิกชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการของวัด พัฒนาวัดให้มีระเบียบแบบแผน เต็มใจรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๒. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านการศาสนศึกษา เจ้าอาวาสเป็นผู้รับภาระหลักในการบริหารกิจการด้านศาสนศึกษารับนโยบายด้านการศึกษาคณะสงฆ์มาปรับ จัดทำแผนการจัดการศึกษาให้แก่พระลูกวัดและพุทธศาสนิกชนในเขตปกครอง และแบ่งภาระงานด้านการสอนมอบแก่พระลูกวัดที่มีความรู้ความสามารถเป็นครูสอน โดยเฉพาะช่วงเช้าพรชาจัดกิจกรรมการสอนนักเรียนแก่พระสงฆ์ การสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชน นักเรียน โรงเรียนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ลักษณะเด่นของรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาให้ได้ดีตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นการปรับประยุกต์วิธีการจัดการศึกษาวิธีการสอนให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน กล่าวคือ สภาพปัจจุบันการจัดการศาสนศึกษาภายในวัด วัดต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเองทั้งหมดงบประมาณสนับสนุนน้อยไม่เพียงพอ พระสงฆ์ที่บวชใหม่ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย รอเวลาสึก มีจำนวนน้อยที่ต้องการบวชต่อเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างเป็นระบบ สำหรับพุทธศาสนิกชนที่สนใจศึกษาพุทธธรรมในรูปแบบการเรียนธรรมศึกษามีน้อย ลดจำนวนลงทุกปี พระสงฆ์ลูกวัดที่มีความรู้ความสามารถสอนและจัดการศึกษาช่วยเจ้าอาวาสได้ลดจำนวนสงฆ์ต่อเนื่อง จะมีเพียงวัดขนาดใหญ่ที่มีพระสงฆ์ดำเนินการแทนเจ้าอาวาสได้ วัดขนาดกลางและขนาดเล็กมีความยากลำบากขาดแคลนบุคลากรช่วยจัดการศาสนศึกษาภายในวัด การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาจึงมีการปรับไปตามสภาพที่เผชิญทุกปี หากเป็นการปรับเชิงรุกเจ้าอาวาสจะสนับสนุนให้ทุน ส่งเสริมพระลูกวัดให้มีการศึกษาที่สูงขึ้นทั้งทางโลกและทางธรรม พร้อมกลับมาช่วยเจ้าอาวาสพัฒนาการจัดการศึกษาคณะสงฆ์

๓. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านการเผยแผ่ เจ้าอาวาสบริหารจัดการวัดให้เป็นสถานที่เผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา มีการสร้างถาวรวัตถุ เอกสารคำสอนเผยแผ่สู่สาธารณชน และจัดพระภิกษุสามเณรออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายในโรงเรียนในพื้นที่และจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่หลักคำสอนที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการที่เด่นชัดเป็นลักษณะการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกับคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด และจัดกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานวัฒนธรรม โรงเรียนในพื้นที่และจัดเป็นศูนย์อบรมคุณธรรมแก่ประชาชน องค์การบริหารส่วนตำบล การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และประเพณีไทยโดยจัดงานเผยแผ่ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชน การบรรยายธรรม สันทนาธรรม การจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงหลักการทางพระพุทธศาสนา การจัดสร้างห้องสมุดในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ ค้นคว้าเอกสารที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กับการจัดส่งพระสอนศีลธรรมไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียน อีกทั้งการจัดพระธรรมทูตออกเผยแผ่ในช่วงเข้าพรรษาเพื่อให้พระใหม่และพระเก่าได้ฝึกปฏิบัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่สู่ประชาชนในสถานที่ที่เหมาะสม

๔. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านสาธารณูปการ เป็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ใช้สถานที่ภายในวัดเป็นที่สงเคราะห์ประชาชน เช่น เป็นสถานที่สำหรับจัดประชุม เป็นศูนย์สงเคราะห์ผู้ประสบภัยฉุกเฉิน สงเคราะห์ผู้เดินทาง เป็นต้น การสงเคราะห์ด้วยสาธารณูปการวัดไม่สามารถจัดหางบประมาณสนับสนุนได้เพียงพอ จึงอาศัยการใช้สถานที่ ทรัพยากรที่มีอยู่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้ประสบปัญหาเฉพาะหน้า รวมถึงการจัดสรรที่ดินของวัดให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน สำหรับวัดที่มีงบประมาณสนับสนุนจากผู้ศรัทธาในวัดจะมีการบริหารจัดการเงินสนับสนุนที่ได้จากประชาชนมาก่อสร้างบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ภายในวัด เช่น โบสถ์ วิหาร เพื่อให้เกิดการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานสำคัญภายในวัด เมื่อมีงบประมาณจากผู้มีจิตศรัทธาเพียงพอ จะมีการนำเงินไปสร้างสาธารณูปการแก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการเข้ามาเยี่ยมชมนัดหรือสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน เช่น การสร้างห้องน้ำสำหรับบริการชุมชน เมื่อต้องเข้ามาทำกิจกรรมภายในวัด การจัดสร้างหอประชุมชุมชนภายในวัด การจัดสร้างลานตากข้าวภายในวัด ลักษณะเช่นนี้เป็นการบริหารจัดการวัดให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและดึงศรัทธาจากชุมชนเข้าสนับสนุนกิจกรรมภายในวัด

๕. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านการศึกษาสงเคราะห์ เจ้าอาวาสดำเนินการให้เกิดการจัดการศึกษาสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลด้านการศึกษาอื่น ๆ ที่นอกจากการจัดการศึกษานักธรรม บาลี แก่พระสงฆ์และประชาชน โดยแบ่งเป็นการจัดการศึกษาออกเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รูปแบบการจัดการศึกษาสงเคราะห์แบบไม่เป็นทางการ ไม่มีเกณฑ์การวัดผลเหมือนรูปแบบการจัดการศึกษาปกติ เน้นเพียงต้องการให้พระสงฆ์และประชาชนได้รับความรู้เกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนา แนวทางปฏิบัติตนให้พ้นจากวิญญูทุกข์ เช่น การเปิดรายการ

ธรรมภายในวัด การจัดรายการวิทยุ การจัดอบรมกรรมฐาน เป็นต้น ๒) รูปแบบการจัดการศึกษา สงเคราะห์แบบเป็นทางการ มีรูปแบบวิธีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลเพื่อสงเคราะห์เด็กยากจนและพระภิกษุสามเณร ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น ทั้ง ๒ รูปแบบเจ้าอาวาสจะเป็นภาระและกลไกสำคัญในการบริหารจัดการ อาศัยการจัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา สนับสนุนการพัฒนาสถานศึกษาภายในวัดและสถานศึกษาในชุมชน จัดหาอุปกรณ์การศึกษา ช่วยสนับสนุนมอบทุนการศึกษาแก่ผู้ขาดแคลน

๖. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ภายในวัดให้เกิดการสงเคราะห์ประชาชนและพระสงฆ์ รวมถึงการใช้อำนาจหน้าที่ในฐานะเจ้าอาวาส สงเคราะห์ประชาชนในชุมชนให้ได้รับการบรรเทาความเดือดร้อนเพื่อให้สาธารณชนได้รับประโยชน์หรือช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนกิจกรรมของภาครัฐหรือเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น สนับสนุนการประชุมของหน่วยงานภาครัฐให้เข้ามาใช้สถานที่เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายของภาครัฐ การสนับสนุนกิจกรรมของภาคเอกชนที่ต้องการบริการสาธารณประโยชน์ เช่น การแบ่งพื้นที่วัดให้หน่วยกู้ภัยได้เข้ามาใช้สถานที่บริเวณวัดให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณชน เป็นต้น ลักษณะการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เกิดการสาธารณสงเคราะห์ โดยเจ้าอาวาสจะบริหารจัดการเน้นสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับสังคมเพื่อให้วัดได้เกื้อกูลสังคม และสังคมได้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของวัด เป็นลักษณะของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย ๔ จากสังคมที่ถวาย และสังคมก็อาศัยพระสงฆ์ซึ่งเป็นแกนกลางในการดึงศรัทธาของประชาชนให้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นสาธารณะ

๕.๒ อภิปรายผล

ในการอภิปรายผลผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยและอภิปรายข้อค้นพบใหม่จากการทำวิจัยดังนี้

๕.๒.๑ สภาพปัจจุบันและอุปสรรคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านการปกครอง มีวัฒนธรรมการปกครองแบบยึดหยุ่นผ่อนคลายเป็นความตึงเครียดระหว่างผู้ปกครอง ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสกับผู้ถูกปกครอง ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ศิษย์วัด ผู้ที่มีส่วนได้เสียกับกิจกรรมของวัด เป็นต้น โดยมีการยึดหลักพระธรรมวินัยและกฎหมาย ระเบียบ การปกครองคณะสงฆ์มาบังคับใช้ในงานปกครองวัดให้มีความสงบเรียบร้อย สอดคล้องกับ จุไรรัตน์ บุญที่สุด เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม กรณีศึกษา พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินธโร) วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์ ว่าพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินธโร) มี มีการประยุกต์แนวคิดในการพัฒนาสังคมพบว่าท่านได้นำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านการปกครองได้อย่างเหมาะสมในการได้ปกครองคณะสงฆ์ตามระเบียบของมหาเถรสมาคม โดยถือพระธรรมวินัยเป็น

สำคัญ^{๓๑๘} สอดคล้องกับ คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ว่า ด้านการปกครอง มีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจน มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ^{๓๑๙} ลักษณะการปกครองที่เป็นวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นการปกครองแบบเบ็ดเสร็จโดยเจ้าอาวาส หรือคณะกรรมการของวัดที่มีบทบาท และบางวัดคณะกรรมการวัดมีบทบาทในการปกครองวัดมากกว่าเจ้าอาวาส การปกครองของเจ้าอาวาสยึดหลักความเมตตาธรรม เน้นการสงเคราะห์ ส่งเสริมให้พระภิกษุและประชาชนในการปกครองให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อีกทั้งเจ้าอาวาสได้รับการศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องในลักษณะของการอบรมหลักสูตรระยะสั้น นำความรู้มาพัฒนางานปกครองของวัดมีการแบ่งงานกันชัดเจน สอดคล้องกับ ฉันทนา กล่อมจิต เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี ว่า ด้านการปกครองเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล^{๓๒๐} สอดคล้องกับ โชติ บดีรัฐ เรื่อง การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ว่าสภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ด้านการปกครอง มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพในการบริหารภาระงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ และกำหนดโทษผู้ที่ละเมิดกฎระเบียบที่วางไว้และในการบริหารองค์กรมีการทำงานเป็นทีม^{๓๒๑}

ด้านการศาสนศึกษา มีวัฒนธรรมส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด สอดคล้องกับ ฉันทนา กล่อมจิต เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี ว่าด้านการศาสนศึกษา มีการสนับสนุนให้การศึกษาพระปริยัติธรรม สอนนักธรรม

^{๓๑๘} จูไรรัตน์ บุญที่สุด, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม กรณีศึกษา พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินฺธโร) วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๑๙} คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๒๐} ฉันทนา กล่อมจิต, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๒๑} โชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔).

และการอบรมปฏิบัติธรรม เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย^{๓๒๒} สอดคล้องกับ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) เรื่อง การบริหารวัด โดยให้ความสำคัญการให้การศึกษาหลักธรรม การให้การศึกษาอบรม ศิล สมาธิ ปัญญา^{๓๒๓} โดยวัดใหญ่ ๆ จะจัดสร้างอาคารเรียนให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรในช่วงเข้าพรรษา สอดคล้องกับ ปรีชา กันธิยะ เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม ว่า ด้านสภาพการบริหารทั่วไปสภาพอาคารสถานที่มีความพร้อมและเหมาะสม ควรจัดห้องจริยธรรมในโรงเรียน^{๓๒๔} สำหรับนอกพรรษาจัดให้มีการศึกษาแผนกบาลีอย่างต่อเนื่อง รวมถึงแผนกสามัญ การศึกษาสายสามัญของพระภิกษุสามเณรยังคงมีจำนวนมากและมีผู้จบการศึกษาจำนวนมากทุกปี มีการจัดพระภิกษุภายในวัดทำหน้าที่เป็นครูสอนธรรมและบาลีให้แก่พระภิกษุสามเณรรวมถึงการสอนหลักธรรมแก่ประชาชนทั่วไป ได้แก่ การเทศนาในวันสำคัญ การออกเผยแผ่อบรมธรรมแก่ประชาชน การอบรมวิปัสสนา การบวชเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น นอกจากนี้วัฒนธรรมด้านศาสนศึกษาของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน จัดให้มีการอบรม ตารางการอบรม ปฏิทินการศึกษา เป็นไปอย่างมีระเบียบอยู่ในระดับที่ดี และจัดอาคารสถานที่ส่งเสริมการศึกษา เช่น ป้ายแสดงพุทธประวัติ ป้ายแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาคารสถานที่เรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อาคารรองรับการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญ เป็นต้น สอดคล้องกับ พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม เรื่อง การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ว่าแนวทางการพัฒนาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ว่ามีการอบรมบุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพื่อให้มั่นใจว่าจะเข้ามาศึกษาพระธรรมวินัยอย่างแท้จริงต้องให้การศึกษาอบรมพระธรรมวินัยแก่ผู้เข้ามาบวช ทั้งก่อนบวช และระหว่างบวชสรรหาบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีความรู้ ความสามารถ จัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การศาสนาศึกษาการศึกษาสงเคราะห์^{๓๒๕}

ด้านการเผยแผ่ มีการจัดให้มีการแสดงธรรมเทศนาภายในวัดในช่วงเข้าพรรษา ออกพรรษาและงานบุญประเพณีสำคัญตามท้องถิ่น เช่น งานบวชนาค งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ รวมถึงงานอวมงคลต่าง ๆ เป็นต้น สอดคล้องกับ อินตา ศิริวรรณ เรื่อง การบริหารวัดด้านการปกครอง ว่า การบริหารวัดต้องมีกลยุทธ์ที่หลากหลาย เพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ชาญฉลาดเนื่องจากเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ดำเนินการทุกด้าน เพื่อให้การบริหารคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐาน

^{๓๒๒} ฉันทนา กล่อมจิต, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา , ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๒๓} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), “การบริหารวัด” , พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

^{๓๒๔} ปรีชา กันธิยะ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑).

^{๓๒๕} พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม, “การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร”. รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

ของการบริหารวัด และเป็นฐานรองรับกิจการงานของพระศาสนาให้มีความก้าวหน้าสามารถอำนวยประโยชน์เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชนโดยการแสดงธรรมให้ปรากฏชัดทั้งในทางรูปธรรมและนามธรรม^{๓๒๖} การเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในลักษณะของการแสดงพระธรรมเทศนามีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรม เป็นการเทศแหล่งสำนวนภาคกลางยังคงได้รับความนิยมจากประชาชนในท้องถิ่น สำหรับการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรออกเผยแผ่ธรรม อบรมศีลธรรม แก่ครูและนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ ยังคงมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่เกิดการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับวัด สอดคล้องกับ วิเชียร เจนจบเขต เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัดนครปฐม ว่า บทบาท หลักธรรม และกุศโลบายของพระสังฆาธิการ ที่นำมาใช้ทางด้านการศึกษาในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัดนครปฐม ส่วนใหญ่จะเน้นการศึกษาด้านปริยัติธรรม แผนกธรรม ควบคู่ไปกับการปกครองบุคลากรภายในวัด อีกทั้งยังใช้เพียรพยายามเผยแผ่พระธรรมคำสอนด้วยกิจกรรมการเทศ การอบรม การประชุม แก่ประชาชน อุบาสก อุบาสิกา^{๓๒๗} และจัดให้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกับองค์กรหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชน มีกิจกรรมสำคัญได้แก่ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การจัดห้องสมุดบริการแก่ประชาชนโดยนำหนังสือธรรมะและหนังสืออื่น ๆ มาบริการประชาชนยังมีจำนวนน้อย สอดคล้องกับ นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค เรื่อง การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ว่ามีจัดพื้นที่ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะ และควรมีห้องสมุดประจำวัดเพื่อให้ผู้สนใจได้ค้นคว้า^{๓๒๘} สำหรับบรรยากาศการใช้บริการโดยเฉพาะการอ่านหนังสือธรรมะ การมีหนังสือ มีคอมพิวเตอร์ไว้สำหรับค้นคว้าข้อมูล การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ภายในวัดที่สนับสนุนการเรียนรู้วัฒนธรรมชาวพุทธและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมากมีจำนวนน้อย แต่เน้นการจัดให้มีการอบรมวิปัสสนาหรือการสนทนาธรรมจะมีจำนวนมาก และสอดคล้องกับ พระมหาอาคม ปญญาโร (บุญยัง) เรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง ว่าเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนมีการส่งเสริมที่ตรงกัน แต่สิ่งที่มีการส่งเสริมน้อย คือ การสร้างศูนย์เผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของชาวชุมชนขึ้นภายในวัด การจัดตั้งศูนย์ฝึกและส่งเสริมอาชีพต่างๆ แก่ชาวชุมชนภายในวัด การสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชน การสร้างศูนย์อบรมและปฏิบัติกรรมฐาน และการสร้างศูนย์ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนแบบถาวรขึ้นในวัด^{๓๒๙}

^{๓๒๖} อินตา ศิริวรรณ, “การบริหารวัดด้านการปกครอง”, **บทความวิชาการ**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๒๗} วิเชียร เจนจบเขต, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๕๗).

^{๓๒๘} นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค. “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๓๒๙} พระมหาอาคม ปญญาโร (บุญยัง), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

ด้านสาธารณูปการ วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่มีการจัดการวัด ด้านสาธารณูปการไว้รองรับ สิ่งปลูกสร้าง กุฏิ ศาลา โบสถ์ เป็นต้น คงสภาพเดิมไว้เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ สอดคล้องกับ พรเพ็ญ ชัยคาริยะสกุล เรื่อง การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ว่าวัดบึงพระลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพระพุทธศาสนาตามระเบียบของเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช ๒๕๐๗ เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง และได้แบ่งกิจกรรมของการพัฒนาวัดพัฒนาตัวอย่างด้านบริเวณวัด เสนาสนะและถาวรวัตถุทางวัดได้ดำเนินการปฏิบัติด้วยความวิริยะอุตสาหะ มีกุฏิวิหาร เสนาสนะ ตลอดจนสิ่งปลูกสร้างภายใน ที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด สวยงาม มั่นคงแข็งแรงดี^{๓๓๐} รวมถึงการจัดทำป้ายแสดงเขตพื้นที่วัด สอดคล้องกับ รัชนิวรรณ บุญอนันท์ เรื่อง ความพร้อมของวัดพระบรมธาตุนครชุมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม ว่าวัดควรพัฒนาให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เพิ่มป้ายบอกทิศทางมาวัดฯ เพิ่มป้ายอธิบายและให้ข้อมูล ณ โบราณสถานและโบราณวัตถุภายในวัด^{๓๓๑} ลักษณะเด่นของวัดด้านสาธารณูปการอีกประการหนึ่งของวัดคือ การจัดบริเวณวัดให้สะอาด สดใจ สะอาดยิ่ง เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในระดับหมู่บ้าน จังหวัดสุรินทร์ ว่าสภาพการดำเนินงานของวัดที่เป็นวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในหมู่บ้านโดยวัดมีอาคารสถานที่เพียงพอ ร่มรื่นสะอาด^{๓๓๒} มีการปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น เพื่อสร้างความร่มรื่นสำหรับให้ประชาชนทั่วไปมีการสร้างสถานที่จอดรถไว้รองรับการท่องเที่ยว สอดคล้องกับ พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม เรื่อง การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ว่าแนวทางการพัฒนาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ควรร่วมมือกับชุมชนจัดโครงการป้าชุมชนโครงการอุทยานการศึกษาเพื่อการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดต่อไป^{๓๓๓} พร้อมจัดทำป้ายบอกความสำคัญของอาคารสถานที่ภายในวัด มีป้ายแสดงคติธรรม ป้ายแสดงข้อมูล สารสนเทศที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์ชื่อของหน่วยงานที่สนับสนุนการท่องเที่ยวของวัดสำคัญในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการจัดทำกำแพงวัด ถนนและทางเท้าภายในวัด ให้สะดวกต่อการสัญจรไปมาของผู้ที่เข้ามาเที่ยวชมวัด สอดคล้องกับ วรพงษ์ แสนเมือง เรื่อง การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑ ว่า สภาพการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขต

^{๓๓๐}พรเพ็ญ ชัยคาริยะสกุล, “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”, *รายงานการวิจัย*, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๓๑} รัชนิวรรณ บุญอนันท์, “ความพร้อมของวัดพระบรมธาตุนครชุมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม”, *รายงานการวิจัย*, (มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๓๒}สุดใจ สะอาดยิ่ง, รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในระดับหมู่บ้าน จังหวัดสุรินทร์”, *รายงานการวิจัย* (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๓๓}พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม, “การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร”. *รายงานการวิจัย*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

การศึกษา ๑๑ มีสภาพการดำเนินงาน ด้านบริเวณวัด เสนาสนะ ถาวรวัตถุ วัดพัฒนาตัวอย่างมี รั้ววัดมั่นคง สวยงาม แข็งแรง^{๓๓๔} รวมถึงการจัดห้องสุขาสาธารณะที่มีความสะอาดเพียงพอต่อการรองรับประชาชนที่เข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด โดยเฉพาะห้องสุขาขนาดใหญ่ที่มีการแบ่งเป็นห้องชาย ห้องหญิง ชัดเจนควบคู่กับห้องสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการอันเป็นอารยสถาปัตย์ ซึ่งรองรับการท่องเที่ยวในระดับสากล สอดคล้องกับ พระมหาสุทธิชัย ชิตโคกสูง เรื่อง การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา ว่า การปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยในการปฏิบัติ ๔ ประการคือ บุคคลสัปปายะ การปฏิบัติธรรมแต่ละสำนักต้องมีอาจารย์ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อมีอาจารย์ผู้ให้กรรมฐานดี มีผู้ปฏิบัติธรรมที่เข้ามาร่วมปฏิบัติธรรม มีผู้สนับสนุนการปฏิบัติธรรมอย่างดียิ่งแล้ว การปฏิบัติธรรมย่อมสำเร็จด้วยดี อาวาสสัปปายะ สถานที่ เป็นสิ่งที่สำคัญในการปฏิบัติธรรม เพราะถ้าสถานที่มีความพร้อมทั้งทางด้าน เสนาสนะดี ด้านห้องน้ำ ถ้ามีความพร้อมการปฏิบัติธรรมย่อมดำเนินไปด้วยดี^{๓๓๕}

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีวัฒนธรรมการสร้างโรงเรียนไว้ภายในวัด เพื่อให้โรงเรียนได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับทางวัด และจัดให้มีการเรียนวิชาทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนรวมถึงการจัดให้มีการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ สอดคล้องกับ พระอธิการประวิติ กันทะคุณ เรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาตำบลนายม อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ว่า บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๓๓๖} สอดคล้องกับ พระมหาอาคม ปัญญาโร (บุญยัง) เรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง ว่า เจ้าอาวาสและผู้นำชุมชน มีการส่งเสริมการเรียนรู้ในระบบที่ตรงกัน แต่สิ่งที่มีการส่งเสริมน้อย คือ การส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนธรรมะในโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์หรือในโรงเรียนต่างๆ และการส่งเสริมการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสายสามัญแก่พระภิกษุและสามเณร^{๓๓๗} สนับสนุนให้ประชาชนได้เข้ามาเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหากผลการศึกษาของเยาวชนหรือพุทธศาสนิกชนมีผลการเรียนดี เจ้าอาวาสจะส่งเสริมการเรียนโดยการมอบทุนการศึกษา การสงเคราะห์ทางการศึกษา เช่นการมอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์ทางการศึกษาแก่ภิกษุ สามเณร ศิษย์วัด และประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ทางการศึกษา วัดที่พัฒนาแล้วและได้รับการสนับสนุนจากประชาชนจะนิยมจัดงานมอบทุนทางการศึกษาแก่ประชาชนในโอกาสต่าง ๆ และวัฒนธรรมทางการศึกษาที่สะท้อนความ

^{๓๓๔} วรพงษ์ แสนเมือง, “การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑”, **รายงานการวิจัย**, (นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๓๕} พระมหาสุทธิชัย ชิตโคกสูง, “การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒).

^{๓๓๖} พระอธิการประวิติ กันทะคุณ, “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาตำบลนายม อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๐).

^{๓๓๗} พระมหาอาคม ปัญญาโร (บุญยัง), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

ผูกพันระหว่างวัดกับโรงเรียนยังสามารถพบเห็นได้ในวัดเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวัดจะจัดตั้งโรงเรียนภายในวัดให้ประชาชนส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนวัด ในลักษณะของการสงเคราะห์ชุมชนทางการศึกษา รวมไปถึงการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ แผนกธรรมบาลี สอดคล้องกับ คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ว่าด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดมีโรงเรียนการกุศลอยู่ในเขตของวัด และมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและศูนย์บริการผู้สูงอายุภายในวัด^{๓๓๘} เปิดโอกาสให้ประชาชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้ส่งบุตรหลานเข้ามาบวชเรียน ทำให้มีโอกาสทางการศึกษา และช่วยลดภาระด้านค่าครองชีพ ด้านทุนการศึกษาของบุตรหลานในแต่ละปีการศึกษาได้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังสร้างพื้นฐานการศึกษาให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสที่เข้ามาบวชเรียนได้ศึกษาในระดับอุดมศึกษาสูงสุดเป็นจำนวนมาก สอดคล้องกับ พรเพ็ญ ชัยคาริยะสกุล เรื่อง การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ว่า วัดบึงพระลานชัยอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพระพุทธศาสนาตามระเบียบของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช ๒๕๐๗ เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ทางวัดได้จัดให้มีการมอบทุนการศึกษาทุก ๆ ปี^{๓๓๙}

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีวัฒนธรรมด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีลักษณะของการใช้หลักธรรมสงเคราะห์ประชาชน เช่นการแนะนำให้ประชาชนพระภิกษุสามเณรได้ปฏิบัติตนให้เหมาะสมต่อการดูแลสุขภาพงดเว้นสิ่งของมีนเมาที่เป็นอบายมุข การจัดงานภายในวัดหรือนอกบริเวณวัด สำหรับวัดที่มีพื้นที่มากพอจะแบ่งที่ดินให้หน่วยงานราชการเข้ามาใช้ประโยชน์ เช่น สร้างศูนย์สาธารณสุขบริการประชาชน การเปิดพื้นที่ว่างเปล่าให้ประชาชนได้เข้ามาทำประโยชน์ในที่ดินของวัด เป็นต้น การสงเคราะห์ประชาชนผู้ประสบความเดือดร้อนและผู้เดินทางมาพึ่งพาวัดจะจัดสถานที่ให้ได้พึ่งพิงในระยะสั้น เป็นการจัดสถานที่ให้ประชาชนได้เข้าพักพิง เช่น ศาลาการเปรียญรองรับประชาชนที่ได้รับภัยพิบัติต่างๆ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย เป็นต้น ได้เข้ามาพักพิงในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สอดคล้องกับ ฉันทนา กล่อมจิต เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี ว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้ทำการบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์แก่ชุมชนบุคคลและศาสนสถาน รวมทั้งได้ตั้งกองทุนช่วยเหลือแม่บ้านผู้ปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่ธรรมให้เด็กและเยาวชน^{๓๔๐} สอดคล้องกับ จุไรรัตน์ บุญที่สุด เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์

^{๓๓๘}คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๓๙}พรเพ็ญ ชัยคาริยะสกุล, “การดำเนินงานตามเกณฑ์มาตรฐานวัดในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพึงพลานชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๔๐}ฉันทนา กล่อมจิต, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

ในการพัฒนาสังคม กรณีศึกษา พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชูตินธโร) วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์ ว่าพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชูตินธโร) มีบทบาทในการพัฒนาสังคมในด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ท่านได้ให้การสนับสนุนการก่อสร้างแก่งหน่วยงานราชการ เช่น โรงเรียน สถานพยาบาล และองค์กรภาคประชาชนตามความเหมาะสม^{๓๔๑} สอดคล้องกับ วรพงษ์ แสนเมือง เรื่อง การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑ ว่า ในด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ วัดพัฒนาตัวอย่างให้การสงเคราะห์ด้านสาธารณสุขปโภคแก่ประชาชน เช่น การให้ยืมของใช้เมื่อคราวจำเป็นมากที่สุด และบริการด้านกฎหมายแก่ประชาชนน้อยที่สุด^{๓๔๒} และสอดคล้องกับ คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ว่า ด้านการบริการสาธารณสุขสงเคราะห์ พบว่า มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ตั้งของวัดดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยภายในวัด^{๓๔๓}

๕.๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่ดี

การบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การพัฒนาวัดมีรูปแบบหลายประเภทด้วยกัน ในแต่ละรูปแบบของการพัฒนาวัด เมื่อนำมาเปรียบเทียบมีทั้งเหมือนและแตกต่างกันออกไป เช่น รูปแบบการพัฒนาวัดทางด้านการสาธนาญูปการ ได้แบ่งออกเป็น รูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ รูปแบบการพัฒนาวัดทางด้านการสาธนาญูปการ มีป้ายแสดงคติธรรม พุทธภาษิต-ป้ายข้อมูลสารสนเทศ ที่เป็นวัฒนธรรมพุทธอันเป็นนามธรรม และรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายป้ายแสดงคติธรรม พุทธภาษิต - ป้ายข้อมูลสารสนเทศ เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค เรื่อง การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ว่า ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกควรมีป้ายหัวข้อธรรมะข้อคิดที่เป็นประโยชน์^{๓๔๔} สอดคล้องกับ รัชนิวรรณ บุญอนันต์ เรื่อง ความพร้อมของวัดพระบรมธาตุนครชุมในการเป็นแหล่ง

^{๓๔๑} จุไรรัตน์ บุญที่สุด, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม กรณีศึกษา พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชูตินธโร) วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๔๒} วรพงษ์ แสนเมือง, “การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๖).

^{๓๔๓} คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๔๔} นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค. “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

ท่องเที่ยวทางศิลปกรรม ว่าวัดควรพัฒนาให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เพิ่มป้ายบอกทิศทางมาวัดฯ เพิ่มป้ายอธิบายและให้ข้อมูล ณ โบราณสถานและโบราณวัตถุภายในวัด^{๓๔๕}

หลักการสำคัญของการบริหารบริหารจัดการพัฒนาวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการบริหารจัดการวัดเชิงวัฒนธรรมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยคำนึงถึงองค์ประกอบตามโครงสร้างวัฒนธรรมวัด ประกอบด้วย ที่อยู่ของพระ (นักบวช) ผู้ประพาศิพพรหมจรรย์ เป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชน มี ๓ เขต คือ เขตพุทธาวาสเขตธรรมมาวาส และเขตสังฆาวาสวัด หมายถึง พุทธสถาน ตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารวัตถุต่างๆ เป็นที่พำนักอยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมพระธรรมวินัย ประกอบศาสนกิจและเป็นแผ่พุทธธรรมของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป นอกจากนี้วัดนั้นเป็นศูนย์กลางของบริการทางการศึกษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมต่อสังคมอีกด้วย สอดคล้องกับ พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม เรื่อง การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ด้านการประสานงาน ควรบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนที่พัฒนาทั้งจิตใจและคุณภาพชีวิตจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์การประสานงานที่ดีระหว่างประชาชนกับวัด^{๓๔๖}

การพัฒนาวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นการจัดกิจกรรมของวัดเชิงวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพียงอย่างเดียวยังไม่สามารถพัฒนาวัดได้สมบูรณ์ครบถ้วน การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน โดยบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ดังนี้ ๑) การปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การเผยแผ่ ๔) การสาธารณูปการ ๕) การศึกษาสงเคราะห์ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ สอดคล้องกับ กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

เรื่อง การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน ว่าการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ให้เป็นวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ดังนี้ ๑) การปกครอง หมายถึง การดูแล คัมครอง บริหารความสำคัญ การปกครองของคณะสงฆ์ไทย ๒) การศาสนศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฟีกฝน และอบรมการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา ๓) การเผยแผ่ หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยาย กว้างขวางออกไป ๔) การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด ๕) การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การให้การสงเคราะห์ด้านการฝึกฝน อบรมแก่ประชาชน ๖) การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึงการช่วยเหลือประชาชนทั่วไป^{๓๔๗}

^{๓๔๕} รัชนิวรรณ บุญอนันต์, “ความพร้อมของวัดพระบรมธาตุนครชุมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๔๖} พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม, “การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร”. รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๔๗} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๙-๑๑.

การพัฒนาวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เจ้าอาวาสต้องปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เชิงวัฒนธรรมพุทธของวัดเพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง และเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ โดยเน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานในกิจการต่างๆ ของพระพุทธศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์ โดยกระบวนการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง สังการและควบคุมกิจกรรมของสมาชิกในองค์การรูปนัย เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำให้เป้าหมายและจุดมุ่งหมายของสถาบันประสบผลสำเร็จ นำไปสู่กระบวนการของการทำกิจการที่มีการวางแผน (Planning) การอำนวยการ (Directing) และความร่วมมือ(Coordinating) โดยเฉพาะกิจกรรมด้านวัฒนธรรมพุทธภาคกลาง เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งมีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ให้สอดคล้องกับภารกิจของคณะสงฆ์ สอดคล้องกับ เพิ่มศักดิ์ โคตรชมพู เรื่อง บทบาทในการพัฒนาสังคมของวัดในจังหวัดหนองคาย ว่า การบริหารจัดการวัด ด้านการวางแผนการทำงาน การสนับสนุนทางสังคมของวัด โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านความร่วมมือกับชุมชน และด้านการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ ตามลำดับ ^{๓๔๘}

๕.๑.๓ นำเสนอรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านการปกครอง เจ้าอาวาสมีการนำหลักพระธรรมวินัยมาอบรมสั่งสอนพระลูกวัดซึ่งเป็นพระใหม่ควบคู่กับหลักกฎหมาย กฎหมายคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม บุรณการกับหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักพรหมวิหาร ๔ หลักทศ ๖ เป็นต้น มาใช้กับพระลูกวัดและพุทธศาสนิกชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของวัด เพื่อให้การบริหารกิจการของคณะสงฆ์ดำเนินการไปด้วยดี ลดความขัดแย้ง สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เปิดโอกาสให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานปกครองของวัด เช่น จัดแบ่งหน้าที่ภายในวัดกำหนดภาระรับผิดชอบ ตามวันเวลาที่พระลูกวัดสามารถช่วยเหลือกิจการของคณะสงฆ์ในวัดได้ จัดทำป้ายระบุนวันเวลาการทำกิจกรรมในวัด เป็นต้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์แบบเปิดโอกาสให้พระลูกวัดได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานปกครอง ช่วยให้การคณะสงฆ์ด้านการปกครองดำเนินการเป็นไปด้วยดีก่อให้เกิดความรู้สึที่ดีแก่พระลูกวัด ไม่รู้สึกถูกบังคับควบคุมพฤติกรรม แต่เข้าใจเหตุผลที่เจ้าอาวาสดำเนินการอยู่เพื่อให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงพุทธศาสนิกชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการของวัด พัฒนาวัดให้มีระเบียบแบบแผน เต็มใจรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ สอดคล้องกับ จุไรรัตน์ บุญที่สุด เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม กรณีศึกษา พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชูตินโร) วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์ ว่าพระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชูตินโร) มี มีการประยุกต์แนวคิดในการพัฒนาสังคมพบว่าท่านได้นำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านการปกครองได้อย่างเหมาะสมในการได้ปกครองคณะสงฆ์ตามระเบียบของมหาเถรสมาคม โดยถือพระ

^{๓๔๘} เพิ่มศักดิ์ โคตรชมพู, “บทบาทในการพัฒนาสังคมของวัดในจังหวัดหนองคาย”. รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๕๙), หน้า บทคัดย่อ.

ธรรมวินัยเป็นสำคัญ^{๓๔๙} สอดคล้องกับ คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ว่า ด้านการปกครอง มีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจน มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ^{๓๕๐} ลักษณะการปกครองที่เป็นวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นการปกครองแบบเบ็ดเสร็จโดยเจ้าอาวาส หรือ คณะกรรมการของวัดที่มีบทบาท และบางวัดคณะกรรมการวัดมีบทบาทในการปกครองวัดมากกว่าเจ้าอาวาส การปกครองของเจ้าอาวาสยึดหลักความเมตตาธรรม เน้นการสงเคราะห์ ส่งเสริมให้พระภิกษุและประชาชนในการปกครองให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อีกทั้งเจ้าอาวาสได้รับการศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องในลักษณะของการอบรมหลักสูตรระยะสั้น นำความรู้มาพัฒนางานปกครองของวัดมีการแบ่งงานกันชัดเจน

๒. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านการศาสนศึกษา เจ้าอาวาสเป็นผู้รับภาระหลักในการบริหารกิจการด้านศาสนศึกษารับนโยบายด้านการศึกษาคณะสงฆ์มาปรับ จัดทำแผนการจัดการศึกษาให้แก่พระลูกวัดและพุทธศาสนิกชนในเขตปกครอง และแบ่งภาระงานด้านการสอนมอบแก่พระลูกวัดที่มีความรู้ความสามารถเป็นครูสอน โดยเฉพาะช่วงเช้าพระราชาจัดกิจกรรมการสอนนักเรียนแก่พระสงฆ์ การสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชน นักเรียน โรงเรียนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ลักษณะเด่นของรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาให้ได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นการปรับประยุกต์วิธีการจัดการศึกษาวิธีการสอนให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน กล่าวคือ สภาพปัจจุบันการจัดการศาสนศึกษาภายในวัด วัดต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเองทั้งหมดงบประมาณสนับสนุนน้อยไม่เพียงพอ พระสงฆ์ที่บวชใหม่ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย รอเวลาสึก มีจำนวนน้อยที่ต้องการบวชต่อเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างเป็นระบบ สำหรับพุทธศาสนิกชนที่สนใจศึกษาพุทธธรรมในรูปแบบการเรียนธรรมศึกษามีน้อย ลดจำนวนลงทุกปี พระสงฆ์ลูกวัดที่มีความรู้ความสามารถสอนและจัดการศึกษาช่วยเจ้าอาวาสได้ลดจำนวนสงฆ์ต่อเนื่องจะมีเพียงวัดขนาดใหญ่ที่มีพระสงฆ์ดำเนินการแทนเจ้าอาวาสได้ วัดขนาดกลางและขนาดเล็กมีความยากลำบากขาดแคลนบุคลากรช่วยจัดการศาสนศึกษาภายในวัด การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาจึงมีการปรับไปตามสภาพที่เผชิญทุกปี หากเป็นการปรับเชิงรุกเจ้าอาวาสจะสนับสนุนให้ทุน ส่งเสริมพระลูกวัดให้มีการศึกษาที่สูงขึ้นทั้งทางโลกและทางธรรม พร้อมกลับมาช่วยเจ้าอาวาสพัฒนาการจัดการศึกษาคณะสงฆ์

๓. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านการเผยแผ่ เจ้าอาวาสบริหารจัดการวัดให้เป็นสถานที่เผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา มีการสร้างถาวรวัตถุ เอกสารคำสอนเผยแผ่สู่

^{๓๔๙} จูไรรัตน์ บุญที่สุด, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม กรณีศึกษา พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ขุดินธโร) วัดมหาธาตุ อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๕๐} คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

สาธารณชน และจัดพระภิกษุสามเณรออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายในโรงเรียนในพื้นที่และจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่หลักคำสอนที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการที่เด่นชัดเป็นลักษณะการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาร่วมกับคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด และจัดกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาร่วมกับหน่วยงานภาครัฐได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานวัฒนธรรม โรงเรียนในพื้นที่และจัดเป็นศูนย์อบรมคุณธรรมแก่ประชาชน องค์การบริหารส่วนตำบล การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และประเพณีไทยโดยจัดงานเผยแผ่ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชน การบรรยายธรรม สันทนาธรรม การจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงหลักการทางพระพุทธศาสนา การจัดสร้างห้องสมุดในโรงเรียนเพื่อให้เด็กเรียนได้เรียนรู้ ค้นคว้าเอกสารที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กับการจัดส่งพระสอนศีลธรรมไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียน อีกทั้งการจัดพระธรรมทูตออกเผยแผ่ในช่วงเข้าพรรษาเพื่อให้พระใหม่และพระเก่าได้ฝึกปฏิบัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่สู่ประชาชนในสถานที่ที่เหมาะสม สอดคล้องกับ พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์) เรื่องการบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา การคิดหาหลักธรรมคำสอนนั้นก็แสดงไปตามอาการที่มีอยู่ตามประเพณีนิยม ส่วนการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรมทูตมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๓๕๑}

๔. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ด้านสาธารณูปการ เป็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ใช้สถานที่ภายในวัดเป็นที่สงเคราะห์ประชาชน เช่น เป็นสถานที่สำหรับจัดประชุม เป็นศูนย์สงเคราะห์ผู้ประสบภัยฉุกเฉิน สงเคราะห์ผู้เดินทาง เป็นต้น การสงเคราะห์ด้วยสาธารณูปการวัดไม่สามารถจัดหางบประมาณสนับสนุนได้เพียงพอ จึงอาศัยการใช้สถานที่ ทรัพยากรที่มีอยู่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้ประสบปัญหาเฉพาะหน้า รวมถึงการจัดสรรที่ดินของวัดให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน สำหรับวัดที่มีงบประมาณสนับสนุนจากผู้ศรัทธาในวัดจะมีการบริหารจัดการเงินสนับสนุนที่ได้จากประชาชนมาก่อสร้างบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ภายในวัด เช่น โบสถ์ วิหาร เพื่อให้เกิดการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานสำคัญภายในวัด เมื่อมีงบประมาณจากผู้มีจิตศรัทธาเพียงพอ จะมีการนำเงินไปสร้างสาธารณูปการแก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการเข้ามาเยี่ยมชมวัดหรือสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน เช่น การสร้างห้องน้ำสำหรับบริการชุมชน เมื่อต้องเข้ามาทำกิจกรรมภายในวัด การจัดสร้างหอประชุมชุมชนภายในวัด การจัดสร้างลานตากข้าวภายในวัด ลักษณะเช่นนี้เป็นการบริหารจัดการวัดให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและดึงดูดศรัทธาจากชุมชนเข้าสนับสนุนกิจกรรมภายในวัด สอดคล้องกับ พระปลัดเกษม จิตสมปนโน (รอดจากทุกข์) เรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ในอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ พบว่าพระสงฆ์มีบทบาทในด้านการอนุรักษ์ การบูรณะและปฏิสังขรณ์ พระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน พระสงฆ์เป็นผู้มีศีล พระสงฆ์เป็นผู้มีบารมี เป็นศูนย์กลางเป็นที่เชื่อถือของชาวบ้าน จึง

^{๓๕๑} พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา” ปริญาปราชญ์ดุสิต, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓).

สามารถเป็นผู้นำ ชักจูง โน้มน้าวให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษานุรักษ์ การบูรณะและปฏิสังขรณ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ด้านการจัดทำแผนงาน โครงการและกิจกรรม พระสงฆ์สามารถให้ความรู้กับชาวบ้านและนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุในอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี พบว่า การให้ความรู้แก่พระสงฆ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และระเบียบกฎหมายข้อบังคับ ส่งเสริมให้พระสงฆ์สามารถให้ความรู้กับชาวบ้าน ในการให้เห็น ความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ สนับสนุนให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ จัดทำแผ่นพับ เอกสาร ไปสเตอร์ ป้ายบอกทางเข้าวัดหรือแหล่งโบราณสถาน หรือมีการเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต^{๓๕๒}

๕. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านการศึกษาสงเคราะห์ เจ้าอาวาส ดำเนินการให้เกิดการจัดการศึกษาสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลด้านการศึกษาอื่น ๆ ที่นอกจากการจัดการศึกษานักธรรม บาลี แก่พระสงฆ์และประชาชน โดยแบ่งเป็นการจัดการศึกษาออกเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รูปแบบการจัดการศึกษาสงเคราะห์แบบไม่เป็นทางการ ไม่มีเกณฑ์การวัดผล เหมือนรูปแบบการจัดการศึกษาปกติ เน้นเพียงต้องการให้พระสงฆ์และประชาชนได้รับความรู้ เกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนา แนวทางปฏิบัติตนให้พ้นจากวิญญูทุกข์ เช่น การเปิด รายการธรรมภายในวัด การจัดรายการวิทยุ การจัดอบรมกรรมฐาน เป็นต้น ๒) รูปแบบ การจัดการศึกษาสงเคราะห์แบบเป็นทางการ มีรูปแบบวิธีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ เช่น โรงเรียนพุทธ ศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลเพื่อสงเคราะห์เด็กยากจนและพระภิกษุ สามเณร ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น ทั้ง ๒ รูปแบบเจ้าอาวาสจะเป็นภาระและกลไกสำคัญ ในการบริหารจัดการ อาศัยการจัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา สนับสนุนการพัฒนาสถานศึกษา ภายในวัดและสถานศึกษาในชุมชน จัดหาอุปกรณ์การศึกษา ช่วยสนับสนุนมอบทุนการศึกษา แก่ผู้ขาดแคลน สอดคล้องกับ ชูติมา สัจจามันท์ เรื่องรูปแบบยุทธศาสตร์และแนวทาง การบูรณาการการศาสนากับการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษา ตามอรรถยาชัย ว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีบทบาทเป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอรรถยาชัย โดยมีรูปแบบการจัดการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะศาสนพิธี พิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เป็นแหล่งปลูกฝังศีลธรรม สร้างเสริม คุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลชุมชนและสังคม วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยได้ ดำเนินการสอดคล้องตามแนวทางการจัดการศึกษามาตรา ๒๕ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการ

^{๓๕๒} พระปลัดชาญณรงค์ ขวโน (สุขชัยศรี), “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี”, ใน บทความทางวิชาการจากผลงานวิทยานิพนธ์ เอกสารประกอบการประชุมวิชาการที่มี รายงานการประชุม, รวบรวมจัดพิมพ์โดย คณะสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๕) : ๓๑๘-๓๑๙

จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบแหล่งการเรียนรู้สำคัญที่จัดตั้งและบริการเรียนรู้แก่ประชาชน^{๓๕๓}

๖. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ภายในวัดให้เกิดการสงเคราะห์ประชาชนและพระสงฆ์ รวมถึงการใช้อำนาจหน้าที่ในฐานะเจ้าอาวาส สงเคราะห์ประชาชนในชุมชนให้ได้รับการบรรเทาความเดือดร้อนเพื่อให้สาธารณชนได้รับประโยชน์หรือช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนกิจกรรมของภาครัฐหรือเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น สนับสนุนการประชุมของหน่วยงานภาครัฐให้เข้ามาใช้สถานที่เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายของภาครัฐ การสนับสนุนกิจกรรมของภาคเอกชนที่ต้องการบริการสาธารณประโยชน์ เช่น การแบ่งพื้นที่วัดให้หน่วยกู้ภัยได้เข้ามาใช้สถานที่บริเวณวัดให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณชน เป็นต้น ลักษณะการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เกิดการสาธารณสงเคราะห์ โดยเจ้าอาวาสจะบริหารจัดการเน้นสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับสังคมเพื่อให้วัดได้เกื้อกูลสังคม และสังคมได้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของวัด เป็นลักษณะของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย ๔ จากสังคมที่ถวาย และสังคมก็อาศัยพระสงฆ์ซึ่งเป็นแกนกลางในการดึงศรัทธาของประชาชนให้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นสาธารณะ ไม่สอดคล้องกับ พระครูศรีอุดมธารณารักษ์ เรื่อง ประสิทธิผลการบริหารกิจการสงฆ์ ของอำเภอวังสมบูรณ์จังหวัดสระแก้ว ว่า พระภิกษุและคฤหัสถ์มีความคิดเห็นว่าการสาธารณสงเคราะห์ บางวัดมีการดูแลพระภิกษุสามเณรที่เจ็บป่วยได้อย่างไม่ทั่วถึง เพราะยังขาดปัจจัยในการสนับสนุน ทำให้พระภิกษุสามเณรที่เจ็บป่วยบางครั้งต้องอาศัยญาติดูแลรักษาแทน^{๓๕๔}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) คณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชาวพุทธตามหลักเมตตาธรรม โดยจัดให้มีการสงเคราะห์ทางด้านกฎหมายแก่ ภิกษุ สามเณร ศิษย์วัด ประชาชน

๒) คณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมให้วัดจัดการศาสนศึกษาสงเคราะห์แก่พระภิกษุสามเณร และเยาวชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา มีกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนโดยใช้อาคารสถานที่ของวัดให้เกิดการส่งเสริม สงเคราะห์การศึกษา สืบต่อพระพุทธศาสนา

^{๓๕๓} ชูติมา สัจจนันท์, “รูปแบบพุทธศาสตร์และแนวทางการบูรณาการการศาสนากับการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษาตามอัยยาศัย”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๕๔} พระครูศรีอุดมธารณารักษ์, “ประสิทธิผลการบริหารกิจการสงฆ์ ของอำเภอวังสมบูรณ์จังหวัดสระแก้ว”, ใน บทความทางวิชาการจากผลงานวิทยานิพนธ์ เอกสารประกอบการประชุมวิชาการที่มีรายงานการประชุม, รวบรวมจัดพิมพ์โดย คณะสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) : ๒๔-๒๕

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) ด้านการปกครอง

๑.๑) เจ้าอาวาสควรนำหลักการบริหารแบบพรหมวิหารมาบูรณาการให้เกิดการผ่อนคลายความตึงเครียดในการปกครองบริหารวัดให้เป็นไปตามกฎระเบียบมหาเถรสมาคม

๑.๒) เจ้าอาวาสควรเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้ถูกปกครองเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ช่วยให้การบริหารงานปกครองดำเนินการไปด้วยดี

๑.๓) เจ้าอาวาสควรบริหารกิจการของวัดให้เป็นไปตามกฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความสงบเรียบร้อย

๑.๔) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจากคณะสงฆ์และคณะกรรมการ โดยมอบหมายให้พระสงฆ์หรือคณะกรรมการมีอำนาจในการปกครองวัดให้มีความสงบเรียบร้อย

๑.๕) เจ้าอาวาสควรใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์บริหารจัดการลดความขัดแย้ง โดยยึดหลักพระธรรมวินัยพร้อมสอนหลักการบริหารแก่คณะสงฆ์ภายในวัด

๒) ด้านการศาสนศึกษา

๒.๑) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านปริยัติธรรมแผนกธรรม และบาลีโดยส่งเสริมให้พระสงฆ์และประชาชนได้เข้ามาเรียนรู้กันธรรมบาลีเพื่อรองรับการแก้ไขปัญหาการเรียนรู้กันธรรมบาลีลดลง

๒.๒) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการกับพระภิกษุ สามเณร สนับสนุนพระบวชใหม่ให้ได้ศึกษาพระปริยัติธรรมหรือการศึกษาสายสามัญ เพื่อให้พระภิกษุ สามเณรได้บวชต่ออายุ พระพุทธศาสนา

๒.๓) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการให้วัดมีการอบรมกรรมฐาน ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณรและประชาชนตลอดปี หรือส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมทุกวันพระ

๒.๔) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการส่งเสริมกิจกรรมการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน เปิดโอกาสให้เยาวชนชายหญิงได้เข้ามาเรียนรู้สืบทอดพระพุทธศาสนาในลักษณะของการบวช

๒.๕) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการอาคารสถานที่ภายในวัดรองรับการเรียนรู้พุทธศาสนาของประชาชน โดยจัดการเรียนการสอนในวันเสาร์อาทิตย์หรือจัดการเรียนการสอนในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนาแก่ชุมชน

๓) ด้านการเผยแผ่

๓.๑) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการให้เกิดกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน

๓.๒) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการกับกิจกรรมงานบุญประเพณี บูรณาการให้เกิดการลดละเลิกอบายมุข ส่งเสริมการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้

๓.๓) เจ้าอาวาสควรสนับสนุนส่งเสริมบริหารจัดการพระภิกษุ สามเณรให้มีความสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน

๓.๔) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการพื้นที่ในวัดให้เป็นสถานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนและนักเรียน

๓.๕) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการกิจกรรมของวัดแบบบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้าเรียนรู้หรือร่วมกิจกรรมภายในวัด

๔) ด้านสาธารณูปการ

๔.๑) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการสิ่งปลูกสร้างภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสงเคราะห์ประชาชน โดยคงความเป็นเอกลักษณ์วัดไทยภาคกลางไว้ และเป็นสถานที่ให้ประชาชนคณะสงฆ์ได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งปลูกสร้าง

๔.๒) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการศาลาของวัดรองรับการจัดกิจกรรมเผยแผ่ของคณะสงฆ์ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์ควบคู่กับการบำรุงรักษาศาลา หรือสิ่งปลูกสร้างภายในวัด

๔.๓) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการกับสิ่งปลูกสร้างภายในวัด โดยจัดทำป้ายเพื่อแนะนำประวัติเรื่องราวภายในวัด ป้ายสำหรับชี้แนะแนวทางการใช้ประโยชน์จากสถานที่เพื่อให้เกิดการดูแลรักษาร่วมกัน

๔.๔) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการสถานที่โดยจัดสถานที่ภายในวัดให้เป็นสัดส่วนรองรับการพัฒนาและสงเคราะห์ประชาชนที่มีแนวโน้มเป็นชุมชนหนาแน่นในอนาคตอาจมีการรื้อกำแพงพื้นที่ของวัด

๔.๕) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาวัดให้อยู่ในสภาพสามารถรองรับการใช้ประโยชน์ของชุมชน

๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์

๕.๑) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการเงินวัดในการจัดเป็นกองทุนสนับสนุนด้านการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร เยาวชนรอบวัดที่ขาดแคลนเงินทุนทางการศึกษา

๕.๒) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการเชื่อมโยงผู้มีจิตศรัทธาให้เข้ามาสนับสนุนการศึกษาของวัดมากกว่าการสร้างสิ่งปลูกสร้าง โดยจัดระบบการสนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณรและเยาวชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้มีโอกาสทางการศึกษา

๕.๓) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการสนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการ เช่น การอธิบายหลักพุทธธรรมก่อนการอนุโมทนาภา เป็นต้น

๕.๔) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน หรือสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนา

๕.๕) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการบุคลากรของวัดให้เกิดการสนับสนุนการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของประชาชน

๖) ด้านการสาธารณะสงเคราะห์

๖.๑) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการวัดให้เกิดการสงเคราะห์ประชาชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดกับประชาชน

๖.๒) เจ้าอาวาสควรเป็นแกนนำในการสนับสนุนให้ประชาชนละเลิกอบายมุข

๖.๓) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการพื้นที่วัดรองรับกิจกรรมของส่วนราชการ ส่งเสริมให้เกิดการสงเคราะห์ประชาชนผู้ด้อยโอกาสในชุมชน

๖.๔) เจ้าอาวาสควรบริหารจัดการวัดโดยจัดทำแผนร่วมกับส่วนราชการหรือชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

๖.๕) เจ้าอาวาสควรส่งเสริมให้วัดมีสาธารณสุขมูลฐานภายในวัดสำหรับดูแลสุขภาพพระสงฆ์และประชาชน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาการจัดการศึกษาศาสนสงเคราะห์ของวัดไทยในยุคปฏิรูปการศึกษา

๒) ควรศึกษาการเผยแผ่วัฒนธรรมพุทธผ่านกิจกรรมของวัดไทยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓) ควรศึกษาการจัดการศึกษาภาวะผู้นำทางศาสนาของวัดไทยในยุคปฏิรูป